

Piotr Solarz

Akademia Ekonomiczno Humanistyczna w Warszawie [p.solarz@vizja.pl]
ORCID 0000-0002-2846-6297

Reintegracja społeczna młodzieży w warunkach współczesnego państwa a prawa człowieka Wybrane przykłady i wnioski

Abstrakt: W artykule przedstawione zostały nowe podejścia do reintegracji społecznej młodzieży które cechuje bardziej przyjazne dla młodzieży rozwiązanie jakim jest propozycja sformułowana w dokumencie pt: " Manuel d'introduction pour la prévention de la récidive et la réinsertion sociale des délinquants", którego polski odpowiednik to „Zapobieganie recydywie a reintegracja społeczna”, odnosząca się do przykładów młodzieży i nieletnich we współczesnej Francji i powiązania jej z prawami człowieka. Innowacyjne podejście zapobiegania recydywie a reintegracja społeczna jest ukierunkowane na po pierwsze zapewnieniu pomocy skazanej młodzieży oraz objęcie ich specjalnym nadzorem aby nauczyć skazanego życia bez agresji i przemocy i uniemożliwić uniknięcia ewentualnego powrotu do zachowań o charakterze przestępczym.

Słowa kluczowe: resocjalizacja, reintegracja społeczna, prawa człowieka, społeczeństwo, państwo, młodzież, nieletni, personalizm, państwo.

Wstęp

Reintegracja społeczna to obecnie problematyka żywo dyskutowana wśród przedstawicieli różnych dyscyplin nauki takich jak psychologia, prawo czy socjologia i politologia, w tym ze szczególnym uwzględnieniem obszaru zdrowia psychicznego. Jej aktualność wynika między innymi z faktu, że obecnie oferu-

je konkretne i sprawdzone techniki i metody wsparcia dla nieletnich skazanych którzy otrzymali możliwość powrotu do społeczeństwa. Jej istota jest związana z personalistyczną koncepcją i godnością człowieka. To właśnie godność człowieka jest w centrum podejmowanych działań związanych z reintegracją społeczną a nie państwo, jego system i instytucje. Skazani nieletni uzyskując możliwość powrotu do społeczeństwa i na nowo określenia swojej pozycji w państwie najczęściej nadal są najbardziej dyskryminowani i najbardziej stygmatyzowani we współczesnym państwie. Tradycyjny system reintegracji społecznej bardzo często jest nieskuteczny, ponieważ naraża skazanego nieletniego powracającego na wolność na pogłębienie na przykład wyniesionych z więziennej izolacji nałogów do których najczęściej zaliczyć możemy narkotyki, jak również powtórzenia tych błędów które spowodowały o jego izolacji społecznej. W tym kontekście reintegracja społeczna potrzebuje innowacji, aby mogła wypełniać swoje powołanie. Stąd celem artykułu będzie próba przedstawienia nowego podejścia do reintegracji społecznej skazanych nieletnich, które cechuje bardziej przyjazne dla młodzieży rozwiązanie jakim jest propozycja sformułowana w dokumencie pt: „Manuel d'introduction pour la prévention de la récidive et la réinsertion sociale des délinquants”, którego polski odpowiednik to „Zapobieganie recydywie a reintegracja społeczna”, odnosząca się do przykładów młodzieży i nieletnich we współczesnej Francji i powiązania jej z prawami człowieka. Innowacyjne podejście zapobiegania recydywie a reintegracja społeczna jest ukierunkowane na po pierwsze zapewnieniu pomocy skazanej młodzieży oraz objęcie ich specjalnym nadzorem aby nauczyć skazanego życia bez agresji i przemocy i uniemożliwić uniknięcia ewentualnego powrotu do zachowań o charakterze przestępczym. W ten sposób skazani uzyskują pomoc umożliwiającą im rozwinięcie umiejętności społecznych wymaganych do powrotu do sieci komunikacji międzyludzkiej w celu odzyskania godności osoby. Po drugie włączenie skazanych nieletnich do specjalnych programów edukacyjnych gwarantujących z jednej strony podniesienia wykształcenia wśród skazanej młodzieży a z drugiej przygotowujących do normalnego i zrównoważonego życia w społeczeństwie i państwie. Aby móc to osiągnąć – dla lepszego zrozumienia istoty reintegracji społecznej należy odnieść się do praw człowieka.

Oto bowiem reintegracja społeczna młodzieży powinna mieć swoje źródło i podstawę etyczno-społeczną w osobie ludzkiej jako podmiocie życia politycznego, społecznego. Broni ona nieletnich członków danej społeczności przed próbami totalitarnego kształtowania porządku społecznego opartego o przemoc. Niemożliwe jest bowiem popieranie godności osoby ludzkiej bez troski o rodzinę, grupy, stowarzyszenia i inne organizacje, które ludzie w spontaniczny sposób powołują do życia i które umożliwiają im rzeczywisty społeczny rozwój umożliwiający zastępowanie norm patologicznych poprawnymi normami społecznymi. Jest to obszar społeczeństwa obywatelskiego, które jest rozumiane jako całość relacji między jednostkami i społecznościami pośrednimi, które powstają dzięki „twórczej” podmiotowości obywatela. Stąd należy jednoznacznie podkreślić, że reintegracja

społeczna młodzieży powinna budować swoją bazę na godności człowieka i się kształtować tylko i wyłącznie na gruncie personalizmu i demokratycznego państwa prawa w otwartym i wolnym społeczeństwie, w którym godność jednostki jest nie tylko prawnie zagwarantowana ale co najważniejsze można ją odnaleźć w przestrzeni społecznej i państwowej.

Reintegracja społeczna – wybrane przykłady

Większość badaczy problematyki resocjalizacji zgadza się z twierdzeniem, że wycofanie się z przestępstwa jest bardzo długotrwałym i złożonym procesem, który najczęściej przebiega w dość zróżnicowany sposób wśród sprawców. W tym kontekście powrót skazanych nieletnich do społeczeństwa odbywa się na drodze reintegracji społecznej określanej przez niektórych badaczy jako zdarzenia lub proces. I tak po pierwsze zdarzenie obejmuje okres zachodzący zaraz po zwolnieniu nieletniego z aresztu, w którym nieletni sprawca po zwolnieniu z aresztu napotyka szereg różnych przeszkód generujących najczęściej konflikty, które nie zawsze brał pod uwagę zarówno on sam, jak również instytucje i osoby reprezentujące system ochrony prawnej w państwie. Tak więc w efekcie niektórzy skazani nieletni nie odnoszą korzyści płynących z pomocy od strony państwa, które najczęściej są niewystarczające i pozostają w samotności wraz z piętrzącymi się problemami i konfliktami. Najbardziej typowym przykładem z którym spotykają się nieletni zaraz po zwolnieniu z aresztu dotyczy różnego rodzaju uzależnień, na które narażeni są młodzi sprawcy, w tym pokusa zażywania narkotyków. Po drugie proces reintegracji społecznej jak wspomniałem powyżej jest długi i rozpoczyna się wraz z wyjściem nieletniego z izolacji społecznej na przysłowiową wolność. Przy czym należy zwrócić uwagę, że niektórzy z badaczy twierdzą, że proces reintegracji społecznej powinien opierać się na metodyce wychowania resocjalizującego. I jak słusznie stwierdził Czesław Czapów – w skład każdego specjalnego wychowania resocjalizującego wchodzi, po pierwsze wychowanie, po drugie opieka a po trzecie psychoterapia. Do zasad wychowawczej działalności resocjalizującej zaliczamy więc zasady reedukacji oraz wszechstronnego rozwoju osobowości. Do zasad opiekuńczej działalności resocjalizującej zaliczamy zasadę wszechstronnej i perspektywicznej opieki oraz zasadę wymagań. Do zasad psychoterapeutycznej działalności resocjalizującej zaliczamy tak zwane zasady akceptowania i respektowania (Czapów 1980, s. 11). Tak więc proces resocjalizacji ukierunkowany na metodyczne wychowanie powinien rozpoczynać się w momencie zatrzymania przez organy państwa – policję nieletniego sprawcy. Stąd należy przyjąć, że wszelkie działania przeprowadzone podczas przebywania w areszcie przez skazanego nieletniego sprawcę należy ukierunkować na cel jakim jest odpowiednie przygotowanie skazanego nieletniego do wyjścia na wolność. Stąd między innymi według (Morgana i Owersa 2001, s 34.) reintegracja społeczna obejmuje wszystkie

działania przeprowadzane na nieletnich skazanych, podczas ich odbywania kary pozbawienia wolności lub przy ich zwolnieniu, które mają na celu lepszą ochronę społeczeństwa przed możliwością recydywy. W związku z tym implikuje to całą pracę wykonywaną z zatrzymanymi, ich rodzinami i innymi osobami istotną we współpracy z organizacjami społecznymi i prawnymi. Przy czym należy zwrócić uwagę, że resocjalizacja traktowana jako ponowne lub odroczone celowe działania socjalizujące, stanowi obecnie wśród naukowców oraz praktyków problematykę sporną i niejednoznaczną (Kusztal, Kmieciak-Jusięga 2014, s. 9). Dlatego reintegracja społeczna nie powinna ograniczać się do zwykłego powrotu przez nieletniego skazanego do społeczeństwa a do pełnej jego rehabilitacji społecznej prowadzącej do pełnego włączenia skazanego do systemu państwa. Aby było to możliwe bardzo istotne są uwarunkowania społeczne i polityczne umożliwiające jego pełną rehabilitację społeczną. W moim przekonaniu jest to tylko wówczas możliwe kiedy nieletni skazany odzyskuje w pełni swoją podmiotowość opartą o personalistyczną koncepcję człowieka.

W tym kontekście resocjalizacja powinna być rozpatrywana w szerokim spektrum dyscyplin społecznych i humanistycznych jako modyfikacja sfery emocji i zachowań, czy zmiana społecznej przynależności, ukierunkowana na kształtowania prawidłowych postaw społecznych, czy w końcu readaptacja i reintegracja społeczna jednostki poprzez odwołanie się do personalizmu i rodziny. Wiele współczesnych procesów, w tym między innymi zmian społeczeństwa – ze społeczeństwa jedności w społeczeństwo stadności podyktowanych masowym i globalnym konsumpcjonizmem nie ułatwia prowadzenia działalności resocjalizujących jak pokazuje aktualnie przykład Francji i przestępczości wśród nieletnich.

W tym kontekście należy stwierdzić, że w ciągu ostatnich trzech dekad społeczeństwo francuskie przeszło głęboką przemianę, w wyniku której z jednej strony zapominając o swojej historii, a z drugiej strony będąc bardzo niepewnym swojej przyszłości poddało się procesom masowej konsumpcji, która wpłynęła bardzo negatywnie na pozycję rodziny w państwie. To właśnie ten podstawowy element państwa jakim jest rodzina stał się podmiotem destrukcji, a więc rozbitcia będącego następstwem między innymi zmiany zwyczajów, wyobcowaniem, izolacją, czy bezrobociem. W wyniku czego doszło do tego, że rynek pracy przestał spełniać funkcję integracyjną wśród młodzieży, co wpłynęło na opóźnienie a nawet w niektórych obszarach zablokowało wręcz proces integracji społecznej, porzucając w pustkę tych, którym odmówiono możliwości wejścia w świat dorosłych, wystawiając często młodzież na pokusę uzyskania w sposób nielegalny zarobku (Naser, La Vigne 2008, s. 93) w i ten sposób kierując nieletnich na drogę przestępczości. W obliczu powyższych problemów, niemalże naturalną konsekwencją przemian społecznych stał się fakt, że to właśnie część młodzieży i nieletnich we współczesnej Francji stała się niekompletnie wychowana i niewłaściwie przygotowana do życia w masowym modelu społecznym, poprzez pobyt w zbyt homogenicznej szkole i rodzinie. W ten sposób doszło do tego, że wpływy związane

z przynależnością do rodziny i społeczeństwa nie są już zbieżne z wyznaczonymi przez państwo celami edukacyjnymi, a uczenie się odbywa się najczęściej w sposób niespójny, a nawet schizofreniczny, a świadomość obowiązków obywatelskich odchodzi na bok, na rzecz skłonności wśród części młodzieży zamieszkującej tereny peryferii Francji ku przestępczości. Zanik więzi społecznych jak również zbyt długie wspólne zamieszkiwanie z rodziną wpływają bardzo negatywnie na rozwój nastolatków i wywołują niepotrzebną rywalizację międzypokoleniową, niegdyś niewyobrażalną. Dorośli nie postrzegają już młodości jako kruchego okresu egzystencji wymagającego specjalnego statusu ochronnego, ale jako postawę, którą należy kultywować przez całe życie, aby przetrwać w nieskończoność. W tym kontekście stosowane już z rutyny zadawanie pytań i przesłuchiwanie rodziców, od dawna praktykowane przez wymiar sprawiedliwości dla nieletnich we Francji, napotyka na ogół trudności w zmianie postaw ściśle związanych z materialnymi warunkami życia codziennego. Kara pieniężna za zachowanie uznane za „rezygnację” tylko piętnuje ich dyskomfort i zwiększa cierpienie. Kryzys wpływa zatem na rodzinę która coraz bardziej poddawana destrukcji przestaje wypełniać swoje podstawowe funkcje to znaczy chronić i kształtować swoich członków a w szczególności dzieci i młodzież. Przytoczone przykłady bardzo dobrze obrazują postępującą wśród rodziny dezintegrację. Pomimo postępujących procesów destrukcji rodzin, przestępczość nieletnich pozostaje w tym kontekście zbiorem indywidualnych aktów o bardzo odmiennym charakterze. Na przykład, dysfunkcyjna rodzina generuje przypadkowe i sporadyczne lub powtarzające się wykroczenia pojawiające się raz sporadycznie lub innym razem regularnie wśród nieletnich, które z czasem ujawniają patologię wymagającą leczenia lub też są wynikiem tak zwanych „chwilowych trudności” jakie przeżywa dana rodzina.

W tym kontekście to właśnie nieletni najczęściej stają się mimowolnymi ofiarami przestępstw a jedyną odpowiedzią państwa jest wymiar sprawiedliwości, który to często nieadekwatnie reaguje na zaistniałą sytuację to jest pojawiania się przestępczości wśród nieletnich. Na przykład przypisywanie młodym cudzoziemcom różnych przewinień, kończy się izolacją od otoczenia i wpycha ich jeszcze głębiej w świat przemocy. Tak więc podejmowane działania przez powołane przez państwo do tego odpowiednie służby nie przynoszą stosownych rezultatów w zakresie stosowanej przez wymiar sprawiedliwości izolacji.

A zastosowanie takich środków jak na przykład dyskusja z nieletnimi popełniającymi przestępstwo kończy się najczęściej fiaskiem bowiem nieletni niczego nie oczekują od służb urzędowych, a ci będąc związani odpowiednimi procedurami nie mogą wyjść poza zaproponowany przez państwo schemat. Tak więc system staje się stymulatorem pozbawionym człowieczeństwa i sensu. Pomijając ten przykład, można posłużyć się innym – to znaczy, trudność sędziego we właściwym odróżnieniu popełnianego przez nieletniego przestępstwa, czy jest sporadyczne, okazjonalne, czy też ma znamiona recydywy i wiąże się z tak zwanym nawykowym przestępstwem sprowadzają się do bardzo schematycznego przestępstwa, czy

jest sporadyczne, okazjonalne, czy też ma znamiona recydywy i wiąże się z tak zwanym nawykowym przestępstwem sprowadzają się do bardzo schematycznego podejścia nie uwzględniającego indywidualnego przypadku, co jest związane z rutyną występującą w wymiarze sprawiedliwości (Morgan, Owers 2001, s. 56). Przyczym, należy zwrócić uwagę, że to właśnie nieletni są bardzo wrażliwymi i nie dostatecznie ukształtowanymi osobowościami, które w każdej chwili mogą ewoluować w kierunkach trudnych do przewidzenia, stąd formułując wobec nieletnich akt oskarżenia – próbuje się w sposób najczęściej nieudolny podejmować próbę niewłaściwego osądzenia prowadzącego najczęściej nieletnich do izolacji i pogłębienia skrywanych problemów w tym tłumionej agresji. Zatem powinno podejmować się zdecydowanie bardziej zróżnicowane i zindywidualizowane działania na rzecz reintegracji nieletnich. Sprawiedliwość w tym zakresie dla nieletnich ma obowiązek uczynić wszystko, aby reakcja na przestępcze zachowanie nie była postrzegana jako jedyne spełnienie społecznej zemsty i odpowiadała automatycznie na zaistniały stan. W obliczu pogłębiającej się przestępczości, nieustannie walcząc z odrzuceniem społecznym i dezorganizacją młodych przestępców, uznając ich ponowną integrację za priorytetowy cel – taki jest główny zamiar już od wielu lat czołowych badaczy tego zagadnienia – o czym piszą między innymi Czesław Czapów, czy Marek Konopczyński (Czapów 1980, s. 18). Idąc dalej, możemy się zastanawiać, czy główna ułomność, z jaką boryka się nie tylko francuska jurysdykcja dla nieletnich i sprowadza rozwiązanie problemu przestępczości nieletnich w ich izolacji od reszty społeczeństwa, w celu wykluczenia patologii, zamiast podejmować różne próby edukacji nieletnich przestępców które wymagają czasu ale są dużo lepszym sposobem umożliwiającym ich powrót do najbliższych a więc do rodziny a szerzej do społeczeństwa i państwa (Górski 1985, s. 97). Niezależnie od swojej wartości jaką niesie edukacja w tym zakresie – zapewnia nastolatkom dogłębne wsparcie, którego celem jest umożliwienie im przezwyciężenia kryzysu, przez który przechodzą i bycia częścią projektu na przyszłość, choć w praktyce zbyt późno odpowiada na ich potrzeby związane z powrotem do społeczeństwa. Dlatego edukacja w tym zakresie jest często postrzegana w opinii publicznej jako przyczyna zwłoki w podejmowaniu prób, a nawet jako przejaw bezkarności wobec tych którzy są jej poddawani. Brak widocznych rezultatów jest tym bardziej źle odbierany przez władze państwa – stąd najczęściej ograniczają się one do roli zgłaszania przestępstw prokuraturze. Jakkolwiek powierzchowne mogą okazać się wnioski płynące z takiego właśnie postępowania może się to skłoniły one francuskiego ustawodawcę do wzmocnienia drugiej formy kształtowania zachowań opartej na represyjnej odpowiedzi w kontekście traktowanie przestępczości nieletnich. Stąd obecna polityka opiera się na trzech formach działań czyniąc je jak twierdzą specjaliści, nieskutecznym. Pierwsza polega na uznaniu, zgodnie z zasadą zerowej tolerancji, że każde zachowanie, które może zostać uznane za przestępstwo, musi podlegać karze sądowej. Drugi określa szybkość wyroku jako warunek zapewniający o jego skuteczności. Trzeci zakłada, że nie ma edukacji bez

zastosowania sankcji groźby i kary więzienia. Wobec braku dostatecznej perspektywy czasu co do ich stosowania i jakiegokolwiek dogłębnego badania w dziedzinie kryminologii nieletnich, ciągłe przywoływanie tych twierdzeń o silnej treści ideologicznej nie wystarczy, aby udowodnić ich znaczenie. Co stało się bardzo aktualne we współczesnej Polsce – gdzie Minister Sprawiedliwości zwraca uwagę jedynie na znaczenie sankcji karnych, a nie programów edukacyjnych w procesie resocjalizacji. Wprowadzenie przez Francję takich form oddziaływania na nieletnich jest sprzeczne z międzynarodowymi zobowiązaniami podjętych przez Francję, niezależnie od tego, czy jest to mowa o Konwencji ONZ o prawach dziecka, czy zalecenia i rezolucji Rady Europy.

W żadnym wypadku nie potwierdzono skuteczności na poziomie europejskim stosowania zasady zerowej tolerancji opartej na tzw. teorii wybitych okien. Po jej zastosowaniu kilka lat temu przez republikańskiego burmistrza Nowego Jorku w kontekście bardzo odmiennym od europejskiego – francuskiego kontekstu nastąpił wprawdzie znaczący spadek przestępczości wśród nieletnich i przyczynił się z pewnością do spadku liczby przestępstw w centrum miasta spychając przestępczość na jej peryferia i wzmacniając niekontrolowaną przemoc stosowaną przez policję Nowego Jorku. W efekcie przyniosło to upowszechnianie się gangów nieletnich w sąsiednich powiatach, czego nie można uznać za trwały i pozytywny skutek tych form działania. Warto przypomnieć, że dotychczasowe śledztwa w sprawie stwierdzenia banalności przestępstw wśród młodzieży oraz badania potępiające stygmatyzujące skutki etykietowania jako przestępstwa nigdy nie zostały unieważnione ani nawet zakwestionowane przez stosowne instytucje zajmujące się tą problematyką we Francji.

Biorąc pod uwagę bardzo dużą liczbę przestępstw, która wymyka się spod kontroli instytucjom państwa to właśnie odpowiednio ukierunkowana edukacja związana z personalizmem i godnością powinny być podstawą podejmowania działań edukacyjnych wpływających i zmniejszających negatywny wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa i państwa.

Stąd właśnie należy się odnieść do wspomnianej we wstępie innowacyjnej metodzie, która została przedstawiona po raz pierwszy w dokumencie pt: „Manuel d'introduction pour la prévention de la récidive et la réinsertion sociale des délinquants” (Manuel d'introduction pour la prévention de la récidive et la réinsertion sociale des délinquants, Nations Unies New York 2013) opracowanym przez międzynarodową grupę specjalistów z różnych dziedzin nauki na potrzeby Narodów Zjednoczonych. Metoda ta zawarta i streszczona w raporcie zakłada dwa główne kategorie programów reintegracji. Pierwszy to programy edukacyjne oferowane w instytucjach przygotowujących skazanych do zwolnienia w celu udzielenia im wsparcia dla ewentualnego uniknięcia różnych problemów wynikających z obciążeń związanych z pobytem w izolacji takich jak na przykład „tłumiona agresja” czy różne niewłaściwe zachowania i zastąpienia nowymi właściwymi formami postaw poprzez rozwijanie umiejętności niezbędnych do życia zgodnego z pra-

wem i ogólnie przyjętymi normami społecznymi. Po drugie to tak zwane programy społecznościowe, czasami stanowiące część systemu zwolnień warunkowych, ułatwiają ponowną integrację przestępców po zwolnieniu. Wiele programów należących do drugiej kategorii bazuje na ofercie platformy formy monitoringu środowiskowego oraz różnych form wsparcia i pomocy dla przestępców, a czasem ich rodzin. Większość osób przebywających w więzieniu wychodzi z więzienia. Proces powrotu to przejście obarczone emocjonalnym znaczeniem i praktycznymi trudnościami dla przestępców. To proces który może stanowić dodatkowe problemy dla ich rodzin i całej społeczności. Starając się, aby ich powrót się powiódł, należy więc wziąć pod uwagę zarówno potrzeby przestępców i zagrożenia, jakie stwarzają dla bezpieczeństwa społeczeństwa i państwa. Stąd skuteczne programy to zazwyczaj te, które podnoszą świadomość społeczną na temat problemu reintegracji skazanych jak również współpracy z lokalnymi społecznościami, aby umożliwić reintegrację przestępców. Programy te aby mogły być skuteczne powinny być powiązane z poszerzeniem praw i powinności zapisanych w powszechnie obowiązujących praw człowieka w kontekście poszanowania godności skazanych i koncepcji personalizmu.

Powiązanie reintegracji społecznej z prawami człowieka

Powiązanie resocjalizacji psychospołecznej z prawami człowieka przysparza wiele problemów związanych z istotą praw człowieka. Dlatego też uzasadniona wydaje się być próba przedstawienia zarysu chronologicznego i znaczeniowego pojęcia praw człowieka dla lepszego zrozumienia kontekstu odnoszącego się do resocjalizacji psychospołecznej.

Prawa człowieka to pojęcie wyrażające doktrynę, zgodnie z którą każdemu człowiekowi przysługują pewne prawa, wynikające przede wszystkim z godności człowieka. Są one niezbywalne (nie można się ich zrzec) i nienaruszalne (istnieją niezależnie od władzy i nie mogą być przez nią regulowane) – to prawa naturalne. Państwu tradycyjnie przypisuje się rolę instytucji, której zadaniem jest ochrona tych praw. Poszanowanie praw człowieka i godności ludzkiej uznawane jest za podstawę sprawiedliwości i pokoju na świecie. Prawa te nazywane są także „absolutną koncepcją praw człowieka”. Istnieje też druga koncepcja, mówiąca, że prawa człowieka są relatywne. Jest ona nazywana także „prawami obywatelskimi” (Freeman 2007, s. 56).

Pierwsze wzmianki na temat praw człowieka pojawiają się w Kodeksie Hamurabiego, który był inspiracją dla twórców Biblii, a za jej pośrednictwem prawodawstwa europejskiego. W 1215 roku wydana została *Magna Charta Libertatum* (Wielka Karta Swobód), gdzie czytamy m.in.: „żaden wolny człowiek nie ma być pojmany ani uwięziony albo wyrzucony z posiadłości, albo proskrybowany, ani wygnany lub innym sposobem pognębioń; i ani sami na niego nie wyruszymy,

ani nikogo innego przeciw niemu nie wyślemy, jak tylko na podstawie legalnego wyroku równych jemu albo na podstawie prawa ziemskiego...” (Janowski 2006, s. 805). Kolejnym krokiem była teoria praw naturalnych Johna Locke’a. Na przykład stanowiąca podstawę światopoglądu klasycznego liberalizmu, lecz wywodząca zespół praw naturalnych z prawa boskiego. Rozwinięcie idei praw człowieka znalazło również swój wyraz w 1573 r. podczas Konfederacji Warszawskiej; chodziło tu zaś o swobody wyznania i tolerancję religijną. Za istotny etap uznać należy Petycję o Prawo z 1628 roku, którą angielski Parlament wystosował do króla Karola I. Między innymi kierowano prośbę o: zakaz więzienia kogokolwiek bez podstawy prawnej; zakaz rozwiązywania sądów wojennych; zabezpieczenie obywateli przed nadużyciami wojska; zakaz kwaterowania żołnierzy w prywatnych domach. Rozwinięciem ważnych tez była *Habeas Corpus Act* z roku 1679, czyli ustawa wydana za rządów Karola II, zakazująca organom państwa aresztowania obywatela bez zgody sądu. W 1715 r. prawo to zostało zawieszono, a w 1776 r. zatwierdzono Kartę Prawa Wirginii. Napisana przez George’a Masona, nawiązywała bezpośrednio do koncepcji Johna Locke’a, według której prawa człowieka stanowią jeden z podstawowych fundamentów istoty państwa. Kolejnym, z perspektywy diachronicznej, wydarzeniem w historii praw człowieka było uchwalenie w 1789 r. Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela. Deklaracja była wynikiem ideowych prądów Oświecenia i rewolucji we Francji, której hasła: równość, wolność i braterstwo stały się przesłaniem dla sformułowania głównych założeń. Dalej zaś warto wspomnieć przyjęcie tak zwanych konwencji genewskich, składających się z czterech części, a dotyczących: (I) polepszenia losu rannych i chorych w armiach czynnych na lądzie; (II) polepszenia losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu; (III) traktowania jeńców; (IV) ochrony osób cywilnych podczas wojny (Wasiński 2014, s. 19).

Znaczący wpływ wywarła działalność (od 1919 roku) Czerwonego Krzyża zajmującego się przede wszystkim udzielaniem pierwszej pomocy na obszarach dotkniętych wojną lub kataklizmem. Wypada również odnotować aktywność Ligi Narodów w latach 1920–1946, której celem było utrzymanie pokoju i współpracy na świecie, a impulsem do jej utworzenia stała się I wojna światowa. Siedzibą organizacji była Genewa. W związku z powstaniem Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1945 r. Liga Narodów została formalnie rozwiązana w 1946 roku. Dziesiątego grudnia 1948 r. przyjęto przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Powszechną Deklarację Praw Człowieka, na której uchwalaniu zaważyły wydarzenia II wojny światowej. Najważniejszymi postanowienia Deklaracji są założenia: każdy człowiek jest wolny; prawo niestosowania dyskryminacji; prawo do sądu; prawo do sprawiedliwego procesu; prawo do zrzeszania się; wyrzeczenie niewolnictwa; zagwarantowanie ochrony prywatności; zakaz tortur i niehumanitarnego traktowania. Inne wartości potwierdzone odpowiednimi zapisami w Karcie to między innymi: wolność sumienia, wolność wyznania i wolność do zmiany wyznania oraz równość płci (Wasiński 2014, s. 20). Następnym wartym odnotowania wydarzeniem były rok 1966 i ogłoszenie Międzynarodowego Paktu Praw Człowieka.

W latach od 1968 do 1989 powstało aż około 60 szczegółowych konwencji (m.in. o prawach dziecka). Jednym z ostatnich dokumentów jest Dokument Kopenhaski z 1990 r., który został przyjęty ze względu na państwa Europy Środkowo-Wschodniej. Państwa te wraz z procesem transformacji ustrojowej zobowiązały się do przestrzegania praw człowieka (w tym istotnej kwestii mniejszości narodowych) zgodnie z zasadami panującymi w demokracjach parlamentarnych państw z bloku euroatlantyckiego. Wspomniany powyżej dokument zawiera podstawowe założenie KBWE dotyczące praw człowieka. Zakłada on, że ochrona praw człowieka jest jednym z podstawowych celów każdego rządu. Zgoda co do uznania praw człowieka jest podstawą wolności, praworządności i pokoju w Europie. Dokument Kopenhaski został podpisany 29 czerwca 1990 r. na konferencji KBWE w Kopenhadze dotyczącej praw człowieka (*Conference on Human Dimension*). Konferencja dotycząca praw człowieka odbywała się w trzech częściach: w Paryżu 30 V–23 VI 1989; w Kopenhadze 5–29 VI 1990 (gdzie nastąpiło podpisanie dokumentu); w Moskwie 10 IX–4 X 1991 (Banaszek, 2003, s. 34).

Wiążąc tak wielowymiarową historię praw człowieka z godnością jednostki, należy zauważyć, że nowożytność stworzyła koncepcję wolności indywidualnej rozumianej jako sfera niezależności i autonomii jednostek wobec tego, co jest zewnętrznym. Status obywatela wyznaczany był nie na podstawie cnót i udziału obywatela w sprawowaniu władzy dla realizacji wspólnotowych celów, ale w oparciu o posiadanie równych praw mających swoje źródła w umowie konstytuującej państwo. Dlatego obywatelstwo nie wymagało już aktywnego zaangażowania w politykę, ale tożsamy było z wychowaniem, odpowiednią wiedzą wyrażającą tolerancję dla wolności praw innych obywateli. Jest to zgodne z egalitaryzmem prawnym to znaczy obywatelstwem wynikającym z samego aktu urodzenia.

Dotychczasowy rozwój praw człowieka i obywatela pozwala mówić współcześnie o prawach człowieka trzech generacji. Prawa pierwszej generacji to prawa i wolności oraz prawa polityczne. Należą do nich między innymi: prawo do życia, nietykalność osobista, prawo oporu przeciwko bezprawnej przemocy, nienaruszalność mieszkania, wolność zrzeszania się, wolność zgromadzeń i wieców. Prawa drugiej generacji to prawa ekonomiczne i socjalne. Są to przede wszystkim: prawo do pracy, prawo do równej płacy za równą pracę, prawo do wypoczynku, prawo do zasiłku, prawo do renty, ochrona pracy dzieci i kobiet. Prawa trzeciej generacji – to prawa ekologiczne oraz prawa do korzystania z osiągnięć współczesnej cywilizacji. Należą do nich: prawo do czystego powietrza, prawo do wolnej od zanieczyszczeń gleby i wody, prawo do zdrowej żywności.

Wraz z powiększaniem się katalogu praw i wolności człowieka i obywatela rozszerzały się granice działania władzy państwowej. Dlatego współcześnie, w każdym demokratycznym państwie prawa istnieje określony zakres gwarancji praw podstawowych, czyli całością środków służących zapewnieniu ich realizacji, który jest autonomiczny wobec władzy państwowej. Są to tak zwane gwarancje materialne i formalne. Przełom XX i XXI wieku stał się okresem podsu-

mowującym dotychczasowy dorobek praw człowieka, szczególnie wydarzeń związanych z I i II wojną światową, które zobowiązały elity polityczne państw do szczególnego traktowania problematyki ochrony życia, zdrowia i mienia do tego stopnia, że prawa człowieka stały się podstawowym wyzwaniem współczesnych państw demokratycznych. Jednak kryzys finansowy i gospodarczy początku XXI wieku w systemach politycznych i społecznych państw bloku euroatlantyckiego przyczynił się do wykreowania nowego paradygmatu praw człowieka i postawienia problemu, który jest aktualnym wyzwaniem, a o którym wspominałem we wstępie artykułu w formie pytania: czy źródłem praw i powinności w XXI wieku jest ludzka godność? Czy jest może odwrotnie: źródłem praw i obowiązków jest zakres władzy neoliberalnego państwa? W tym kontekście należy stwierdzić i podkreślić, że Polska należy do spuścizny i tradycji cywilizacji rzymskiej, w której pojęcie osoby i środowiska kultury jest decydujące w zakresie kształtowania instytucji, zaś systemy prawa mają służyć człowiekowi. Inaczej jest w kulturze bizantyjskiej, gdzie bierze się pod uwagę grupę, państwo, system, ideologię. I tak na przykład: Niemcy i Rosja należą do kultury bizantyjskiej, gdzie ludzie byli zdeterminowani przez system, ideologię. W tym kontekście należy podkreślić, że Niemcy w swym przywiązaniu do państwa wywodzą się z kultury bizantyjskiej co było zgodne z myślą wybitnego polskiego historyka cywilizacji Feliksa Konecznego (Koneczny 2007, s. 120). Znajduje to również potwierdzenie u Jana Skoczyńskiego (Skoczyński 2003, s. 156). Nie bez znaczenia wydaje się być fakt wyprowadzania państwowości niemieckiej z tradycji bizantyjskiej w tym sensie, że w pewnych momentach swojej historii państwa i prawa (XVIII/XIX wiek) Niemcy nie były zdolne do samodzielności państwowej, bowiem nie zaznały wolności, co wyraźnie zaznaczone było w bismarckowskiej teorii władzy. To właśnie na spuściznie tradycji bizantyjskiej zrodziło się uwielbienie niemieckiej państwowości, które jest widoczne w strukturach polityczno prawnych współczesnych Niemiec. Na uwagę zasługuje również bardzo ciekawy podział na narody i państwa Józefa Kozielskiego, według którego narody spaja system. Takim przykładem są Niemcy. Natomiast przykładem narodów, które spaja kultura, jest Polska (Kozielski 2007, s. 80).

Tak więc reintegracja społeczna może się kształtować tylko i wyłącznie na gruncie personalizmu i demokratycznego państwa prawa w otwartym i wolnym społeczeństwie, w którym godność jednostki jest nie tylko prawnie zagwarantowana ale co najważniejsze można ją odnaleźć w przestrzeni społecznej i państwowej. Czy tak właśnie jest we współczesnej Polsce?

Zakończenie

Przeprowadzone postępowanie badawcze w pełni potwierdza tezę że reintegracja społeczna powinna być związana z personalistyczną koncepcją i godnością człowieka. To właśnie godność człowieka jest w centrum podejmowanych działań związanych z reintegracją społeczną a nie państwo, jego system i instytucje

jak pokazał analiza oparta na przykładzie Francji. Reintegracja oparta na godności i personalizmie wiąże się z dowartościowaniem osoby ludzkiej jako podmiotu działania i strzeże podmiotowości jednostki jako bytu osobowego, który nie może dać się wchłonąć przez żaden system. Oznacza to, że ani państwo, ani inna społeczność nie mogą zastępować osób, rodzin na poziomie ich własnych działań, ani niszczyć przestrzeni koniecznej dla nich wolności. W tym kontekście należy stwierdzić, że proces edukacyjny którego celem jest zastępowanie złych norm wśród nieletnich poprawnymi normami stało się innowacyjnym modelem modus operandi resocjalizacji odnoszącej się do podstawowej kategorii praw człowieka to jest to godności i koncepcji personalizmu, natomiast przeciwieństwem tego jest paternalistyczny model państwa i społeczeństwa. To właśnie w takim modelu który cywilizacyjnie odnosi się wyraźnie do kultury bizantyjskiej, która z kolei neguje personalistyczną koncepcję człowieka i nie stawia w centrum godność jednostki a odnosi się do takich kategorii jak partia, czy system prowadzone są często działania związane z reintegracją społeczną wśród młodzieży, jak ma to miejsce we współczesnej Polsce. Stąd zasadnym wydaje się twierdzenie, że to nie godność nieletniego jest najważniejsza a państwo i jego instytucje. W ten sposób reintegracja społeczna nie może w pełni realizować swoich funkcji i zadań a staje się jedynie przedmiotem systemu ochrony młodzieży nie koniecznie ukierunkowanym na dobro i godność jednostki. Nowe podejścia do reintegracji społecznej zawarte we wspomnianym dokumencie pt: „Manuel d'introduction pour la prévention de la récidive et la réinsertion sociale des délinquants” znajduje swoje innowacyjne podejście w programach edukacyjnych, które wprost odnoszą się personalistycznej koncepcji praw człowiek. Istota tego podejścia nie jest ukierunkowana na państwo i jego instytucje a na osobę – nieletniego borykającego się z problemami w ten sposób, aby pomóc mu rozwinąć umiejętności społeczne wymagane do powrotu do sieci komunikacji międzyludzkiej w celu odzyskania godności osoby. Innowacyjne podejście zapobiegania ponownej recydywie wśród młodzieży jest ukierunkowane na po pierwsze zapewnieniu pomocy skazanej młodzieży oraz objęcie ich specjalnym nadzorem aby nauczyć skazanego życia bez agresji i przemocy i uniemożliwić uniknięcia ewentualnego powrotu do zachowań o charakterze przestępczym. W ten sposób skazani uzyskują pomoc umożliwiającą im rozwinięcie umiejętności społecznych wymaganych do powrotu do sieci komunikacji międzyludzkiej w celu odzyskania godności osoby. Po drugie włączenie skazanych nieletnich do specjalnych programów edukacyjnych gwarantujących z jednej strony podniesienia wykształcenia wśród skazanej młodzieży a z drugiej przygotowujących do normalnego i zrównoważonego życia w społeczeństwie i państwie. Aby móc to osiągnąć – dla lepszego zrozumienia istoty reintegracji społecznej należy odnieść się do personalistycznej koncepcji praw człowieka.

Tymczasem bardzo często obserwujemy, że to nie dobro i godność nieletniego jest najważniejsza. Taki właśnie cywilizacyjny model został przyjęty w wielu państwach.

Abstract ?

Key words ?

Bibliografia

- [1] Agamben G., Badiou A., Bensaïd D., Brown W., Nancy Jean-Luc, Ranciere J., Ross K., Žižek S., 2012, *Co dalej z demokracją?*, Instytut Wydawniczy Książka i Prawa, Warszawa.
- [2] Banaszak B., 2003, *System ochrony praw człowieka*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków.
- [3] Boulding K., 1989, *Three Faces of Power*, Newbury Park, Kalifornia.
- [4] Bieńczyk-Missala A., 2005, *Prawa człowieka w polityce zagranicznej po 1989 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- [5] Von Bogdandy A. (red.), 2002, *Europäisches Verfassungsrecht*, Springer Verlag, Berlin.
- [6] Burns J. MacGregor, 1998, *Dwie cechy władzy*, [w:] *Władza i polityka – wybór tekstów ze współczesnej politologii zachodniej*, red. M. Ankwicz, Warszawa.
- [7] Czapów Cz., 1980, *Wychowanie resocjalizujące*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- [8] Czapów Cz., 1978, *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*, Warszawa, PZN.
- [9] Forsythe D., 2002, *Human Rights In International Relations*, Cambridge: University Press.
- [10] Freeman M., 2007, *Prawa człowieka*, Wydawnictwo Sic., Warszawa.
- [11] George S., 2011, *Czyj kryzys, czyja odpowiedź*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa.
- [12] Górski S., 1985, *Metodyka resocjalizacji*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa.
- [13] Husson M., 2011, *Kapitalizm bez znieczulenia*, Wydawnictwo Książka i Prasa, Warszawa.
- [14] Janowski P., 2006, *Magna Charta, Magna Charta Libertatum*, Wielka karta Wolności z 15 czerwca 1215 roku, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 11, Lublin.
- [15] Kusztal J., Kmieciak-Jusiega K., 2014, *Konteksty resocjalizacji i readaptacji społecznej*, Wydawnictwo WAM, Akademia Ignatianum, Kraków.
- [16] Koneczny F., 2007, *Cywilizacja bizantyńska*, Wydawnictwo Ostoja, Warszawa.
- [17] Kozielecki J., 2007, *Transgresja i kultura*, Wydawnictwo Żak, Warszawa.
- [18] Kowalski J., 1983, *Teoria państwa i prawa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- [19] Łuskacz L., 1983, *O Pojęciu władzy*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- [20] Keizerow N. M., 1976, *Władza i autorytet.*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- [21] Kowalski J., Lemantowicz W., Winczorek P., 1981, *Teoria państwa i prawa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

- [22] Manuel d'introduction pour la prévention de la récidive et la réinsertion sociale des délinquants NATIONS UNIES NEW YORK, 2013, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonreform/UNODC_SocialReintegration_FRE_180313.pdf
- [23] Morgan R., A. Owers, 2001, *Foreword*, [w:] HMI Probation/HMI Prisons Through the Prison Gate., HMI Probation and HMI Prisons, London.
- [24] Naser R. et La Vigne N., 2008, *Family Soutien in the Prisoner Reentry Process*, „Journal of Offender Rehabilitation”, Vol. 43(1).
- [25] Organisation international du travail, *Economic Security for a Better World*, Geneva: OIT 2014.
- [26] Pałeczki K., 1988, *Prawo, polityka, władza*. Warszawa.
- [27] Parsons T., 1962, *On the Concept of Political Power*, [w:] *Sociological Theory and Modern Society*, New York.
- [28] Przybylski H., 1999, *Podstawowe zagadnienia teorii polityki*. Szczecin.
- [29] Ryszka F., 1984, *Nauka o polityce – rozważania metodologiczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- [30] Skoczyński J., 2003, *Teorie cywilizacji*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.